

การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่
The Development Design and Value Enhancement of Intellectual
Property of Prefectural Buddhist Art in Phrae Province

พระอนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์^{1*} พระวุฒิชัย แยมรับบุญ²

พรหมเรศ แก้วโมลา³ อภิชา สุขจีน⁴

Phra Anusorn Ruangpunyarat^{1*} Phra Wutthichai Yamrubboon²

Phromares Kaewmola³ Aphicha Sukjeen⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์ความรู้การสร้างสรรงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ 2) ศึกษากระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ 3) พัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของการวิจัยและพัฒนาร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยการลงพื้นที่สำรวจงานด้านพุทธศิลป์ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดแพร่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเสวนากลุ่มย่อย เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาทำการวิเคราะห์หาองค์ความรู้ และกระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์ ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ พบว่า นับตั้งแต่มีการตั้งเมืองเชียงใหม่ โดยมีพระยามังราย หรือเม็งราย เป็นปฐมกษัตริย์ที่รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำกกและแม่น้ำปิง ส่งผลให้งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ มีความหลากหลายและคล้ายคลึงกับอาณาจักรหริภุญชัย-เชียงใหม่ และอาณาจักรสุโขทัย

2. กระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เช่น ธรรมาสัน ขุซบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก พบว่า ธรรมาสัน จะมีลักษณะทำจากไม้สัก โดยผ่านงานฝีมือจากช่างที่มีความชำนาญหรือที่เรียกว่า สล่า ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก จนเกิดงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว และสามารถนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่า

3. ปัจจุบันการออกแบบงานพุทธศิลป์ เช่น ธรรมาสัน ขุซบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ถูกสร้างขึ้นมาให้มีความหลากหลายด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ผนวกความเจริญทางเทคโนโลยีและความต้องการของผู้บริโภคที่เป็นตัวแปรสำคัญทำให้งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่มีความหลากหลายมากขึ้น

คำสำคัญ: การออกแบบ, งานพุทธศิลป์, ภูมิปัญญา

Abstract

The objectives of this research were to: 1) analyze the knowledge creation processes of Buddhist arts 2) to investigate the processes of designing Buddhist arts 3) develop and add value to Buddhist artworks in Phrae province. This study applied the methods of research and development (R&D) and action research by conducting fieldwork to collect survey data on Buddhist arts in each area of Phrae province from 25 key informants. The in-depth interview and focus group discussion were employed to gather and analyze qualitative data concerning the knowledge and design processes of Buddhist arts.

^{1,2,3,4} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

^{1,2,3,4} Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

* Corresponding Author E-mail: anusorn.rua@mcu.ac.th

The results of this research found that:

1. In terms of the processes of Buddhist art knowledge collection, the results indicated as follows. Since King Meng Rai, the Great established Chiang Mai on the western bank of the Ping and Kok rivers, Buddhist arts in Phrae province have been influenced by those of Hariphunchai, Chiang Sean, and the Sukhothai Kingdom.

2. In terms of the design processes of Phrae Buddhist arts, teak wood is the main material used in the creation of Buddhist artworks such as wooden pulpit for Buddhist monk (Tham-Mas), wooden throne for the enshrinement of Buddha images (Busabok), wooden long flag (Thoong Ka-Dang), and carved wooden Buddha statues. Sa-La, the Buddhist art producers, are local people who are skilled in woodcraft. They acquire knowledge and skills through trial and error and their experiences, resulting in the creation of unique Buddhist artworks.

3. Nowadays, the design of Buddhist artworks varies due to many factors such as technological advancements and customer demand, which are significant in making Phrae Buddhist arts more diverse.

Keywords: Design, Buddhist art, Enhancement of intellectual

บทนำ

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันมาอย่างยาวนาน สิ่งที่จะเป็นหลักฐานยืนยันได้ ก็คือ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนกับผลงานด้านพุทธศิลปะที่ปรากฏตามวัดวาอารามต่าง ๆ อาทิ เช่น พุทธสถาปัตยกรรม พุทธประติมากรรม และพุทธจิตรกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ดั้งเดิมของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูและบูชาพระพุทธศาสนา จึงได้มีการจำลองด้วยการก่อสร้างสิ่งที่เคารพบูชาสิ่งที่เตือนใจให้ระลึกถึง ในที่นี้หมายถึง สถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 11 นักโบราณคดีได้แบ่งยุคสมัยของพระพุทธรูปที่พบในประเทศไทยตามลักษณะศิลปะ คือ ศิลปะแบบทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปแบบทวารวดีเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุด และได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียมาก ปางที่นิยมสร้างกัน ได้แก่ วิตรรกมูรธา (ปางแสดงธรรม) อภัยมูรธา (ปางประทานอภัย ปางห้ามสมุทร) ปางมารวิชัย ปางตรัสรู้ (ปางสมาธิ) พระอิริยาบถและปางที่ไม่นิยมสร้าง ได้แก่ ปางถวายเนตร ปางประดิษฐานรอยพระบาท ปางประทับยืน ปางอุ้มบาตร ปางนาคปรก ปางลีลา ปางไสยาสน์ สรุปได้ว่า พระพุทธรูปปางต่าง ๆ จะอยู่ในอิริยาบถหนึ่งใน 4 อิริยาบถ ได้แก่ นั่ง ยืน นอน เดิน ซึ่งร่วมปรากฏอยู่ในพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วง ณ เมืองสาวัตถี (อดุลย์ หลานวงศ์ และคณะ, 2560) จากหลักฐานที่ปรากฏอาจเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นที่มาของงานพุทธศิลป์ในอดีตและมีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ต่อยอดมาจนถึงปัจจุบัน

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป พระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป และเจดีย์ ส่งผลให้พุทธศิลป์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย สะท้อนถึงลักษณะนิสัย บุคลิกภาพที่มีความสุภาพ อ่อนน้อมรักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ความเข้าใจให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (โกสุม สายใจ, 2560) ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันมีวัฒนธรรมจากประเทศอื่น ๆ หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย เกิดการผสมผสานวิถีวัฒนธรรมและบริบทของคนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่านับวันจะเริ่มสูญหายไปทุกขณะ งานช่างที่มีรูปแบบที่หลากหลายและไม่สามารถที่จะอนุรักษ์แบบพุทธศิลป์ดั้งเดิมได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งยังไม่มีคนสืบทอด (พระครูภัทรจิตตาภรณ์ และคณะ, 2563) เช่นเดียวกับงานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ จากประเด็นที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ธรรมาสัน บุษบก ตุ๊กกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ของเดิมที่มีอยู่ก็เกิดการชำรุด

ทรุดโทรมไม่สามารถใช้งาน หรือที่มีแต่ก็ไม่นิยมนำมาใช้บ้าง เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์บ้าง แล้วนำของใหม่เข้ามาใช้แทน หากปล่อยไว้แบบนี้ไม่นาน อัตลักษณ์ความเป็นพุทธศิลป์จังหวัดแพร่จะหายไป เพื่อเป็นการสืบต่อและอนุรักษ์ไว้ ต้องระดมความคิดและสร้างเครือข่ายระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและช่างสมัยใหม่ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางพัฒนาและออกแบบงานพุทธศิลป์โดยการรักษาโครงสร้างเดิม เพิ่มเติมลวดลายใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางพุทธศิลป์ เพิ่มมูลค่าด้านจิตใจ และเพิ่มมูลค่าด้านการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน จึงเป็นที่มาที่มาของการทำวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ความรู้การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษากระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่
3. เพื่อพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่” เป็นการวิจัยเชิงวิจัยและพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนางานพุทธศิลป์เชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น จึงต้องลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรหลักในเขตชุมชนภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง (สุวิมล ติรกานันท์, 2555) ได้แก่ 1) กลุ่มปราชญ์และช่างภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ/นักวิชาการงานพุทธศิลป์ในล้านนา จำนวน 5 คน 3) กลุ่มตัวแทนผู้นำชุมชนในพื้นที่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ จำนวน 5 คน และกลุ่มยุวสลา (หมายถึงสามเณรช่างสิบหมู่ จำนวน 10 รูป รวมทั้งสิ้น 25 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้วิจัยเป็นการออกแบบสัมภาษณ์ตามเขตเนื้อหา ที่กำหนดไว้ 3 คำถาม คือ 1) กระบวนการสร้างองค์ความรู้สำหรับการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ร่วมสมัย 2) การออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ 3) กระบวนการพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ เพื่อสัมภาษณ์องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ ด้านศักยภาพของช่างความต้องการพัฒนาทักษะการออกแบบและเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ เพื่อระดมสมองในการสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อพัฒนากิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการในการออกแบบ การพัฒนาศักยภาพของช่างพุทธศิลป์ และวิธีการเพิ่มมูลค่าทางภูมิปัญญาในสังคมร่วมสมัย

การศึกษาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ร่วมสมัยจังหวัดแพร่ เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดข้อมูลองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ร่วมสมัย โดยพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ที่ผสมผสานกับอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดแพร่ ด้วยการลงพื้นที่ศึกษาจากกลุ่มประชากรหลักในเขตชุมชนภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ และปราชญ์พุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อย

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารตำราทางวิชาการ การเสวนากลุ่มย่อยกับผู้ทรงเพื่อการออกแบบเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ และการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ แล้วนำมาทำการวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา ประกอบภาพถ่ายเกี่ยวกับการลงพื้นที่สำรวจงานพุทธศิลป์ตามวัดวาอารามชุมชนในจังหวัดแพร่ และภาพกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

1. งานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวกับธรรมาสัน ตุงกระด้าง บุษบก และพระพุทธรูปไม้แกะสลักในอดีต ปัจจุบันที่ยังพอหลงเหลือให้ได้ศึกษา ส่วนมากจะอยู่ในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ในจังหวัดแพร่ แต่ส่วนใหญ่จะมีสภาพที่ชำรุดเสียหายไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับไม่ได้รับการอนุรักษ์ดูแลรักษาไว้ให้ดีเท่าที่ควร บางอย่างก็ถอดไปเก็บรักษาไว้อย่างมิดชิด เพราะเห็นว่าไม่ได้ใช้ประโยชน์ บางอย่างก็พอที่จะบูรณะใหม่ แต่ทำให้เสียรูปแบบศิลปกรรมไปก็มาก บ้างก็ถูกรื้อทำลาย และมีการนำศิลปสมัยใหม่มาใช้ทดแทนเป็นจำนวนมาก ทำให้ฝีมือของงานช่างในอดีตที่สร้างไว้ถูกทับถมโดยงานใหม่ ทำให้เสียคุณค่าในงานดั้งเดิมที่เราอาจเรียกว่าพุทธศิลป์แบบเมืองแพร่ และอีกอย่างนับวันความเป็นแพร่จะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ดังนั้น กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์เหล่านี้มาจัดให้เป็นองค์ความรู้รวมได้อย่างไร และจัดให้เป็นระบบ ในขณะที่ช่างต่าง ๆ ก็มีต้นทุน คือ ความรู้และทักษะเดิมอยู่แล้ว พร้อมทั้งจะแบ่งปันประสบการณ์และเผยแพร่งานต่อสาธารณชน แต่ขาดบุคลากรผู้ที่จะเข้ามาช่วยทำหน้าที่ในการรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ และจัดเก็บไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งไม่ว่าจะเป็นการจัดทำเชิงเอกสาร หนังสือ หรือถ่ายทำวิดีโอ แล้วมาประมวลและกลั่นกรองร่วมกัน เพื่อนำเสนอเรื่องความเป็นอัตลักษณ์งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ และร่วมสมัย ตลอดจนถึงกระบวนการเข้าถึงคลังความรู้งานด้านพุทธศิลป์ ที่จะนำผลงานด้านพุทธศิลป์ของแต่ละตระกูลช่างไปเผยแพร่สู่สาธารณชน และรองรับสำหรับบุคคลที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาได้อย่างสะดวก รวดเร็วและทั่วถึง โดยการจัดกิจกรรมให้ช่างและบุคคลที่มีความสนใจในงานพุทธศิลป์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น กิจกรรมการให้ความรู้ด้านการออกแบบ กิจกรรมการให้ความรู้ด้านการแกะสลักหรือเป็นกิจกรรมลักษณะของพี่เลี้ยง โดยผ่านการเรียนรู้ร่วมกันหรือการขอความร่วมมือร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความรู้ในเรื่องของการออกแบบและงานพุทธศิลป์ เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์แบบมีส่วนร่วม

2. กระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ในครั้งนี้ เป็นการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้าน ช่างพุทธศิลป์ และยุวสลา (สามเณรช่างสิบหมู่) โดยการลงพื้นที่สำรวจงานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ เช่น ธรรมาสัน บุษบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบ ลักษณะประเภทและวัสดุของการสร้างงาน แล้วนำข้อมูลมาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อการออกแบบ ธรรมาสัน บุษบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เมื่อได้แบบที่ชัดเจนแล้ว นำไปถ่ายทอดให้กับ กลุ่มยุวสลา (สามเณรช่างสิบหมู่) เริ่มตั้งแต่การหาวัสดุ การลอกลายแบบ การวาดแบบลงบนไม้ การแกะสลัก และการบ่มลวดลาย แต่ยังคงกลั่นอายของความเป็นพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์สืบต่อไป

2.1 ธรรมาสันเมืองแพร่ ทำจากไม้สักทั้งหลัง มีลักษณะเป็นทรงปราสาทมียอดสูงมีการลงรักปิดลายทอง มีส่วนประกอบทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนฐานย่อมุมไม้ 12 มีการลดหลั่นกันไป 3 ชั้น มีการแกะสลักบัวคว่ำบัวหงาย และลวดลายเป็นลายเครือเถากับลายประจำยาม 2) ส่วนเอวมีกระดุง 2 ชั้น ลวดลายเป็นลายดอกพุดตาล 3) ส่วนตัวเรือน มีเสาตามมุม สลักมุม 4 มุม ด้านใน 2 เสา ลวดลายตัวเรือนเป็นลายบัวกาบลายดอกรักซ้อน ดอกก้านตอใบดอกแก้ว และลงรักปิดทอง 4) ส่วนหลังคา เป็นหลังคาทรงสูงย่อมุมไม้ 12 มีกลีบประดับ 12 กลีบ ประดับไปด้วยช่อฟ้าใบระกาขนาดเล็ก

2.2 ตุงกระด้างเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นแผ่นยาวมีปลายแหลมทั้งสองด้าน แกะสลักเป็นลวดลายขนาดเกือบหัวคน มีการลงรักปิดทองเฉพาะตัวนาค มีการประดับกระຈัก ส่วนปลายด้านบนมีลวดลายกนกและลายกลีบบัว แกะสลักเป็นรูปนก รูปหงส์ และลงสีชาด

2.3 บุษบกเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นศิลปะล้านนาผสมผสาน ประกอบด้วย 1) ส่วนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 บัวคว่ำซ้อนสองชั้น ส่วนเอวฐานรับกับตัวเรือนไม่มีบัวหงาย 2) ส่วนตัวเรือน ประกอบด้วยเสา

4 ต้น ประดับด้วยลายกระจัง 3) ส่วนหลังคามียอดซ้อนกันโดยมีการลดหลั่นกันไปลดหลั่นที่ใช้ประดับเป็นลายกระจัง ลายกลีบบัว ลายกาบพรหมศร สลับกับลายข้าวหลามตัด

2.4 พระพุทธรูปไม้แกะสลักเมืองแพร่ ทำจากไม้สักมีลักษณะนั่งสมาธิ มีฐานสูงเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไป แกะสลักเป็นกลีบบัวคว่ำบัวหงายสลับกัน มีการลงรักปิดทองประดับกระจก

3. การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เป็นการนำเอาความรู้ด้านศิลปะมาถ่ายทอดลงบนไม้สักจนเกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อถวายไว้เป็นพุทธรูป และเป็นการทำบุญให้กับคนตาย การทำบุญให้กับตนเอง เป็นต้น ปัจจุบันการออกแบบงานพุทธศิลป์มีความหลากหลายและมีความทันสมัยมากขึ้น เนื่องด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ความเจริญทางสังคม อุปกรณ์มีความทันสมัย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสาร เป็นต้น และรวมไปถึงความต้องการของผู้สร้างหรือผู้ว่าจ้างที่ส่งผลให้งานพุทธศิลป์มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้ได้แบบงานพุทธศิลป์ที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดแพร่ ดังนี้

3.1 การพัฒนาการออกแบบธรรมาสน์เมืองแพร่ เป็นการออกแบบเชิงประยุกต์ ยึดโครงสร้างธรรมาสน์เป็นแบบอย่าง โดยมีส่วนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมวางซ้อนกันเป็นชั้น โดยแบ่งออกเป็นฐานล่างมีบัวคว่ำด้านบนมีบัวหงายเชื่อมกับตัวเรือนธรรมาสน์ ส่วนตัวเรือนของธรรมาสน์ เสาไม้ย่อมุม จำนวน 12 ต้น เสาแต่ละต้นมีการลดหลั่นลดหลั่น พร้อมกับพนักพิง และส่วนยอดปราสาทมีลักษณะเป็นชั้น แต่ละชั้นจะมีการประดับลดหลั่นด้วยการฉลุไม้เป็นลายกนก ส่วนปลายยอดของธรรมาสน์ กลึงลายดอกบัว ในส่วนของการออกแบบลดหลั่นนั้นเป็นการนำลดหลั่นจากวัดต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ เพื่อคงไว้ความเป็นอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมเมืองแพร่ ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทางภูมิปัญญา และเพิ่มมูลค่าทางจิตใจแก่ผู้สร้างและชุมชน

3.2 การพัฒนาการออกแบบตุ๊กตาระด้างเมืองแพร่ มีลักษณะเป็นไม้แผ่นทรงยาวลดหลั่นขนาดเกี่ยวแกะร่องประดับกระจก โดยลักษณะขนาดเกี่ยว คือ หันหน้าเข้าหากัน จำนวน 9 คู่ 18 ตัว ลำตัวไม่มีเกล็ด ส่วนหัวตุงแกะสลักเป็นพระพุทธรูปและพระอัครสาวกซ้ายขวายู่ตรงกลาง ส่วนปลายยอดแกะสลักเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ประดับกระจกสลัสี ส่วนกรอบสองข้างเป็นเส้นลายครีบนาค ส่วนหางตุงเป็นลดหลั่นดอกบัวบานกลีบซ้อน ปลายบัวตุม ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทางภูมิปัญญา และเพิ่มมูลค่าทางจิตใจแก่ผู้สร้างและชุมชน

3.3 การพัฒนาและการออกแบบงานบุษบกเมืองแพร่ มีการแบ่งสัดส่วนออกเป็น 4 ส่วน ประกอบไปด้วย คือ ส่วนฐาน มีรูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ส่วนฐานทรงเรือสำเภา มีลักษณะสี่เหลี่ยม ส่วนตัวเรือนของบุษบก ประกอบไปด้วยเสาไม้ย่อมุม จำนวน 12 ต้น มีลักษณะภายในโล่งโปร่ง และส่วนที่เป็นเรือนยอดปราสาทของบุษบก มีลักษณะเป็นระฆังคว่ำซ้อนกัน 2 ชั้น ย่อมุมประดับด้วยไม้แกะสลักรูปกระจังใบเทศขนาดเล็กรอบทั้งสี่ด้าน ส่วนของยอดปลีจะมีขนาดเล็กไปตามลำดับชั้นจนถึงยอดปลี การออกแบบลดหลั่นมีความเป็นอัตลักษณ์ของช่างสถาปัตยกรรมผสมผสานคติความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทางภูมิปัญญา และเพิ่มมูลค่าทางจิตใจแก่ผู้สร้างและชุมชน

3.4 การออกแบบและพัฒนาการแกะสลักพระพุทธรูปไม้เมืองแพร่ เป็นพระพุทธรูปปางยืนปางถวายเนตร ส่วนฐานมีรูปทรงแปดเหลี่ยมแบ่งเป็น 3 ชั้น ชั้นแรก เป็นฐานเชิงผิวดัดเรียบแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 2 เป็นบัวหงายและชั้นที่ 3 เป็นบัวหงาย ส่วนองค์พระมีลักษณะประทับยืน และประดับลดหลั่นด้วยการแกะสลักบัวคว่ำบัวหงายประดับกระจกปิดทองกลีบบัวเรียว ลดหลั่นดอกพิกุลปิดทอง ลดหลั่นเครือเถาสลับดอกปิดทองร่องกระจังสี และลดหลั่นพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับกระจกสี ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทางภูมิปัญญา และเพิ่มมูลค่าทางจิตใจแก่ผู้สร้างและชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ โดยจัดให้เป็นระบบ รวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ และจัดเก็บไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำเสนอเรื่องความเป็นอัตลักษณ์งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ นำผลงานด้านพุทธศิลป์ของแต่ละตระกูลช่างไปเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยการจัดกิจกรรมให้ช่างและบุคคลที่มีความสนใจในงานพุทธศิลป์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ร่วมกันหรือการขอความร่วมมือร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีความรู้ในเรื่องของการออกแบบและงานพุทธศิลป์ เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์แบบมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา” ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ 2) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และ 3) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกลุ่มเครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงาน เพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่สาธารณะทางศิลปะชุมชนรวมทั้งการสื่อสารต่อสาธารณะในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา (สหทัย วิเศษ และคณะ, 2563)

2. กระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่โดยเฉพาะงานพุทธศิลป์ที่เป็นงานไม้สัก เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชาวจังหวัดแพร่ เพราะจังหวัดแพร่เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม้สักจึงเป็นวัสดุที่อยู่กับธรรมชาติสามารถหาได้ง่ายและใช้ประโยชน์ได้มากมาย ไม้สักจึงเป็นที่นิยมนำมาทำงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เพราะไม้สักเป็นไม้เนื้ออ่อนแต่มีความแข็งแรงเหมาะกับการแกะสลักงานพุทธศิลป์ ด้วยความสำคัญและความเหมาะสมของไม้สักทำให้สามารถสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ของจังหวัดแพร่ให้มีความสวยงาม มีความประณีต มีความคงทน โดยผ่านงานฝีมือจากช่างที่มีความชำนาญหรือที่เรียกว่า สล่า ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก จนทำให้เกิดงานพุทธศิลป์จากไม้สักที่มีลักษณะโดดเด่นและไม่เหมือนจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า พุทธศิลป์จำแนกประเภทใหญ่ ๆ ก็จะแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม งานด้านพุทธศิลป์นั้นคำว่าศิลป์เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นตามคติความเชื่อความศรัทธาในศาสนา อิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปะที่สำคัญ ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม การอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบสถ์ คือ พุทธศิลป์ที่มีลักษณะความสำคัญด้านจิตรกรรม ทำให้เห็นคุณค่า ด้านพระพุทธรูปศาสนาโดยเฉพาะได้สะท้อนคำสอนออกมาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จิตรกรรมส่วนมากจะอธิบายภาพประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ได้สั่งสมบารมีจนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพุทธศิลป์ลักษณะ ที่ให้คุณค่า ทางด้านจิตใจมากกว่าสังคม รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า รูปแบบขึ้นอยู่กับ 1) รูปแบบการก่อสร้าง 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ในการก่อสร้าง 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ เพื่อความสวยงาม เพื่อป้องกันภัยอันตราย จากสิ่งที่มองไม่เห็น (พระครูภัทรจิตตาภรณ์ และคณะ, 2563) และสามารถอภิปรายลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันของงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ดังนี้

2.1 ธรรมาสน์เมืองแพร่ ทำจากไม้สักทั้งหลัง มีลักษณะเป็นทรงปราสาทมียอดสูงมีการลงรักปิดลายทอง มีส่วนประกอบทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนฐานย่อมุมไม้ 12 มีการลดหลั่นกันไป 3 ชั้น มีการแกะสลักบัวคว่ำบัวหงาย และลวดลายเป็นลายเครือเถากับลายประจำยาม ส่วนเอวมีกระดุก 2 ชั้น ลวดลายเป็นลายดอก

พุดตาล ส่วนตัวเรือน มีเสาตามมุม สลักมุม 4 มุม ด้านใน 2 เสา ลวดลายตัวเรือนเป็นลายบัวกาบ ลายดอกรักซ้อน ดอกก้านต่อใบดอกแก้ว และลงรักปิดทอง ส่วนหลังคา เป็นหลังคาทรงสูงย่อมุมไม้ 12 มีกลีบประดับ 12 กลีบ ประดับไปด้วยข้อฟ้าใบระกาขนาดเล็ก มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมาสน์ กรณีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เป็นลวดลายแบบกระจังเป็นส่วนใหญ่และใช้วิธีต่อลายให้เกิดความสวยงามตามหลักการทางด้านศิลปะไทยที่แตกต่างกันตามฝีมือช่างท้องถิ่น ดังนี้ ลวดลายภาพสัตว์ ลวดลายคนหรือเทวดา ลายที่มีตัวหงา และลวดลายหน้าขบหรือหน้ายักษ์ ลวดลายประดับธรรมาสน์ดังกล่าว ซึ่งเป็นศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้น มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นไม่มีที่ไหนเหมือนนั้นประกอบด้วยลายที่ไม่ซ้ำกัน โดยสามารถแบ่งเป็น ลายกระหนก และลายกระจัง ในส่วนของรูปแบบและขนาดตลอดจนลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมาสน์สามารถแบ่งกลุ่มลายที่เป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ลวดลายทุกลายมีลักษณะลายที่ไม่เหมือนและไม่ซ้ำกัน ลวดลายหลายลายมีลักษณะพิเศษที่มีการนำรูปร่างของ คน เทวดา สัตว์ ยักษ์ เข้ามาประกอบเป็นตัวลายได้อย่างวิจิตร งดงาม (จาตุรนต์ จีระรัตนกุล และคณะ, 2563)

2.2 ตุ๊กกระด้างเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นแผ่นยาวมีปลายแหลมทั้งสองด้านแกะสลักเป็นลวดลายขนาดเกี้ยวห้วนกัน มีการลงรักปิดทองเฉพาะตัวนาค มีการประดับกระจก ส่วนปลายด้านบนมีลวดลายกนกและลายกลีบบัว แกะสลักเป็นรูปนก รูปหงส์ และลงสีชาด มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ข้อป็นักษัตริย์ที่ปรากฏในตุ๊กล้านนา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ตุ๊ก ทำขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชา อีกทั้งใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อในการใช้ตุ๊กตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งการนำไปใช้ ตลอดจนถึงลักษณะของตุ๊ก วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะในกระบวนการทำตุ๊กและพิธีกรรม การใช้ตุ๊กในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวล้านนา ทำให้พิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันศิลปะที่ปรากฏบนลายของตุ๊กอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็รักษาเอกลักษณ์ไว้และคงศิลปะเดิมให้มากที่สุด (พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ, 2563)

2.3 บุซบกเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นศิลปะล้านนาผสมผสาน ประกอบด้วย ส่วนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 บัวคว่ำซ้อนสองชั้น ส่วนเอวฐานรับกับตัวเรือนไม่มีบัวหงาย ส่วนตัวเรือนประกอบด้วยเสา 4 ต้นประดับด้วยลายกระจัง ส่วนหลังคามียอดซ้อนกันโดยมีการลดหลั่นกันไป ลวดลายที่ใช้ประดับเป็นลายกระจังลายกลีบบัว ลายกาบพรหมศร สลักกับลายข้าวหลามตัด มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “สัดส่วนความงามในศิลปกรรมไทยทรงบุซบก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางในการกำหนดสัดส่วนความงามให้ลงตัวด้วยระบบหรือหลักวิชาที่แน่ชัดได้ มีวิธีเทียบเคียงหรือหาสัดส่วนทางเรขาคณิตบางประการในการออกแบบและการสร้างสรรค์ศิลปกรรมธรรมาสน์ทรงบุซบกแบบประเพณีของไทยจนเกิดความนิยมในการใช้ทรวดทรงผสมกับการใช้งานที่สมบูรณ์เป็นอย่างดี ผลจากการศึกษาเกิดข้อค้นพบในการอธิบายสัดส่วนความงามต่อศิลปกรรมทรงบุซบกที่ไม่ใช่การอาศัยความพึงพอใจเฉพาะตัวของช่างหากแต่เกิดจากการออกแบบปรับสัดส่วนหาความลงตัวสู่การใช้ตามวัตถุประสงค์และยังสามารถนำไปอธิบายและกำหนดการใช้ทฤษฎีสัดส่วนในศิลปกรรมไทยได้อีกด้วย (อานภาพ จันทรมพร, 2566)

2.4 พระพุทธรูปไม้แกะสลักเมืองแพร่ ทำจากไม้สักมีลักษณะนั่งสมาธิ มีฐานสูงเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไป แกะสลักเป็นกลีบบัวคว่ำบัวหงายสลักกัน มีการลงรักปิดทองประดับกระจก มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักล้านนาในสังคมร่วมสมัย” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระพุทธรูปไม้แกะสลักหรือพระเจ้าไม้ที่พบนั้น ส่วนมากจะมี 4 อิริยาบถ คือ 1) อิริยาบถยืน หรือที่เรียกว่าพระเจ้ายืน 2) อิริยาบถนั่ง แบบขัดเพชรและนั่งพับเพងเชิง หรือนั่งสมาธิราบ 3) อิริยาบถนอนหรือพระเจ้านอน และ 4) อิริยาบถเดิน หรือพระเจ้าไม้เดิน โดยนิยมนำไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและไม้ที่

เป็นมงคลมาจัดสร้าง กระบวนการในการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักหรือพระเจ้าไม้ในล้านนานั้น มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ คือ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลัก รวมถึงวัสดุไม้ที่จะนำมาแกะสลัก วัดขนาดให้ได้สัดส่วนตามที่ต้องการ และ 2) ขั้นตอนลงมือแกะสลัก คือ ขั้นตอนในการวาดแบบและลงลาย และลงมือแกะสลักตามแบบที่วางไว้ โดยใช้เลื่อย ๆ ตามเส้นภาพที่วาด แกะเนื้อไม้เอาส่วนที่ไม่ต้องการออก ให้ไม้มีลักษณะรูปร่างที่ใกล้เคียงกับแบบเพื่อให้เกิดรูปทรงตามต้องการตามแบบ 3) ขั้นตอนการประดับตกแต่ง คือ ขั้นตอนในการขัดผิวเนื้อไม้ โดยใช้กระดาษทราย และนำไปลงรักปิดทองเพื่อให้เกิดความสวยงาม (พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ และคณะ, 2563)

3. การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เป็นการนำเอาความรู้ด้านศิลปะมาถ่ายทอดลงบนไม้สักจนเกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อถวายไว้เป็นพุทธบูชา และเป็นการทำบุญให้กับคนตาย การทำบุญให้กับตนเอง เป็นต้น ปัจจุบันการออกแบบงานพุทธศิลป์มีความหลากหลายและมีความทันสมัยมากขึ้น เนื่องด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ความเจริญทางสังคม อุปกรณ์มีความทันสมัย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสาร เป็นต้น และรวมไปถึงความต้องการของผู้สร้างหรือผู้ว่าจ้างที่ส่งผลให้งานพุทธศิลป์มีความหลากหลายมากขึ้น แต่ถึงแม้ว่าการออกแบบงานพุทธศิลป์ถึงจะมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์งานพุทธศิลป์ของจังหวัดแพร่ในด้านรูปแบบ รูปทรง ลายเส้นหรือลวดลายที่มีการผสมผสานความรู้ทางภูมิปัญญา คติธรรมความเชื่อ และความถนัดของช่างสร้างงานพุทธศิลป์ที่ได้แสดงออกมาในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ได้แก่ ธรรมาสันเมืองแพร่ ตุงกระด้างเมืองแพร่ บุชบกเมืองแพร่ พระพุทธรูปไม้แกะสลักเมืองแพร่ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิดคุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ประวัติ แนวคิด และคุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนา คือ ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์และการแสดงอารมณ์ความรู้สึกความชื่นชมในความงามภายในใจของมนุษย์ ศิลปะทางศาสนา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์หลายประการ เช่น 1) ประโยชน์ในการใช้สอย 2) สร้างความเพลิดเพลินทางจิตใจ 3) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความเชื่อถือในศาสนา ตัวอย่าง พระพุทธสิหิงค์ ล้านนามีลักษณะพระอุระงามดั่งราชสีห์ ในด้านหลักพุทธธรรม ได้พบว่า ศิลปินได้สื่อธรรมผ่านพุทธศิลป์บนพื้นฐานความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ โดยมุ่งแสดงหลักแห่งความจริงและความเป็นเหตุเป็นผล ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุขหรือการพ้นทุกข์ พุทธศิลป์ จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมจริยธรรม คุณค่าดังกล่าวอาจมีมากมายแตกต่างกันไป นอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น วัดที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมกันอย่างมากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวัด แต่เป็นผลลัพธ์ที่ประจักษ์แจ้ง ดังน่านาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมไทย ได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย (พูนชัย ปันนิยะ, 2559)

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้ที่ได้จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการจัดการงานพุทธศิลป์ร่วมสมัย ทรัพยากรวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

พุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ จากประเด็นที่ทำการศึกษเกี่ยวกับ ธรรมาสัน บุชบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ของเดิมที่มีอยู่ก็เกิดการชำรุดทรุดโทรมไม่สามารถใช้งาน หรือที่มีแต่ก็ไม่นิยมนำมาใช้

บ้าง เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์บ้าง แล้วนำของใหม่เข้ามาใช้แทน หากปล่อยไว้แบบนี้ไม่นาน อัตลักษณ์ความเป็นพุทธศิลป์จังหวัดแพร่จะหายไป เพื่อเป็นการสืบต่อและอนุรักษ์ไว้ ต้องระดมความคิดและสร้างเครือข่ายระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและช่างสมัยใหม่ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางพัฒนาและออกแบบงานพุทธศิลป์โดยการรักษาโครงสร้างเดิม เพิ่มเติมลวดลายใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางพุทธศิลป์ เช่น

กระบวนการออกแบบธรรมาสน์เมืองแพร่ เป็นการออกแบบเชิงประยุกต์ แต่ยังคงไว้ความเป็นอัตลักษณ์ของธรรมาสน์จังหวัดแพร่ มีคติความเชื่อว่า ธรรมาสน์มีไว้สำหรับการแสดงพระธรรมเทศนาสำหรับพระภิกษุสามเณร การบูชาฟังธรรม เป็นเบื้องต้นในกิริยาวัตถุในทานบารมี ทานอุปบารมี ทานอุปปรมัตบารมี ผู้ใดปรารถนาเกิดในยุคของพระศรีอารยเมตไตรย ฟังบูชาฟังธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดก การสร้างธรรมาสน์จึงมีความวิจิตรพิสดารแฝงไปด้วยคติธรรม และเต็มไปด้วยคุณค่าทางจิตใจ ส่วนของตุ๊กกระด้าง ในภาษาบาลีคือ ชขปฎาก แปลว่า องค์แผ่น ไม่เคลื่อนไหว ไม่ไหว แข็งอยู่อย่างนั้น สื่อถึงความมั่นคงต่อพระรัตนตรัย ส่วนใหญ่จะประดับไว้เพื่อบูชาพระประธานในอุโบสถหรือในวิหารที่มีความพิเศษหรือมีความสำคัญของวัดโดยจะมีคู่กับเครื่องสูง คือ เครื่องยศของพระพุทธเจ้า กระบวนการออกแบบตุ๊กกระด้างจึงเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่ เพื่อให้ตนเองได้ขึ้นสวรรค์ เพราะตุ๊กเป็นบันไดขึ้นไปสู่พระเกษแก้วจุฬามณีเจดีย์สถานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยลวดลายส่วนใหญ่ของตุ๊กกระด้างเมืองแพร่ จะเป็นลวดลายนาคเกี้ยว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความดีนรณสมือนการดีนของนาคหรืองู แทนชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องดีนรณชนววยในการดำรงชีพ เพื่อความอยู่รอดดุจลายนาคที่ปรากฏอาจจะสื่อถึงจำนวนคู่หรือการเกี้ยวพันของตัวนาคที่มีความพิสดารสลับซับซ้อน และคำว่านาคเองในภาษาบาลีหมายถึง พระพุทธเจ้า กษัตริย์ พญาช้าง หรือต้นไม้ตรัสรู้ และงูใหญ่ ที่สื่อความหมายในตุ๊กกระด้าง เพื่อสร้างไว้เป็นพุทธบูชา ตามที่ปรากฏในวัดวาอารามทั่วไปในจังหวัดแพร่

กระบวนการออกแบบบุษบกเมืองแพร่ จะมีลักษณะเล็กกว่าธรรมาสน์ทรงปราสาท เพราะสร้างไว้สำหรับเป็นประดิษฐานหรือไว้บรรจุของสำคัญ เช่น พระพุทธรูปหรือพระบรมสารีริกธาตุหรืออัฐิธาตุของพระมหาเถระองค์สำคัญ รูปทรงมีลักษณะคล้ายคลึงกับธรรมาสน์ปราสาท เพราะมีความเชื่อที่อิงอยู่กับความวิจิตรพิสดารของเรือนคล้ายกับวิมานของเทวดา ลักษณะลวดลายที่ใช้ประดับบุษบกส่วนใหญ่ นั้น จะใช้ลวดลายที่เป็นธรรมชาติเป็นพื้นฐาน และลวดลายพิเศษ เช่น ประจำยาม แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาของสำคัญที่ประดิษฐานอยู่ในบุษบกดังกล่าวตามสมควรแก่เหตุที่ได้สร้างขึ้น กระบวนการออกแบบพระพุทธรูปไม้แกะสลักเมืองแพร่ เป็นพระพุทธรูปปางถวายเนตร ได้แนวคิดมาจากพุทธประวัติตอนปฐมโพธิ์แรกตรัสรู้ ได้เสวยวิมุตติสุข ๗ สัปดาห์ โดยแสดงพระพุทธรูปจิรายาแห่งการระลึกถึงคุณพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งเป็นสหชาติ และเป็นสถานที่นั่งบำเพ็ญโพธิญาณจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยมีคติการสร้างพระพุทธรูปนั้น ด้วยความเชื่อที่ว่า ฝึกจิตที่เป็นกุศล ถวายบูชาพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล การทำสมาธิภาวนาขั้นสูง เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูป ลักษณะของพระพุทธรูปที่สร้างนั้นสอดคล้องกับจุดประสงค์ของผู้สร้าง เช่น สร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้มีพระคุณ หรือสร้างเพื่อเสริมสิริมงคลให้กับตนเอง หรือสร้างเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าเสมือนว่ายังทรงพระชนม์อยู่ และอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้จากตำนานพระเจ้าแก่นจันทร์หรือพระพุทธรูปแก่นจันทร์ว่า พระพุทธรูปองค์แรกสร้างด้วยไม้ คือ พระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์

ส่วนประเด็นของการเพิ่มมูลค่าให้กับงานพุทธศิลป์ เช่น ธรรมาสน์ บุษบก ตุ๊กกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก นั้น เป็นการเพิ่มมูลค่าด้านภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น กล่าวคือ จากปราชญ์ชาวบ้าน และช่างที่มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและประกอบอาชีพเกี่ยวกับงานด้านพุทธศิลป์ ได้ระดมความคิดด้วยการจัดเวทีเสวนา เพื่อหาแนวทางและส่งเสริมงานพุทธศิลป์ให้กับอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และนำไปต่อยอด ซึ่งการเพิ่มมูลค่าในครั้งนี้ ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าให้กับ (ยุวสลา) สามเณรช่างสิบหมู่ โรงเรียนบวรวิศาลัย วัดร่องฟอง จังหวัดแพร่ โดยการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติการ โดยให้สามเณรช่างสิบหมู่

ที่เป็นกลุ่มประชากรในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้ลงมือปฏิบัติจริงจนนำไปสู่การสร้างผลงานแบบจำลองได้จริง และที่สำคัญ คือ สามารถสร้างธรรมาสน์ ถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ นำไปประดิษฐานไว้ ณ วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี และสร้างบุษบก ถวายเนื่องในงานออกเมรุของ พระราชวิสุทธิ อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดแพร่ อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นับว่าเป็นการเพิ่มมูลค่าด้านภูมิปัญญาและด้านจิตใจให้กับสามเณรช่างสิบหมู่ ได้เกิดความรักและเรียนรู้ในการช่วยกันอนุรักษ์สืบต่องานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ เพื่อส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักเรียน นิสิต นักศึกษา คนในชุมชน ได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เห็นถึงมูลค่าและคุณค่างานด้านพุทธศิลป์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดหลักสูตรอบรมให้ความรู้

1.2 หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกันสร้างเครือข่ายร่วมกันออกแบบและพัฒนาการออกแบบเพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้มีความเป็นอัตลักษณ์ด้านพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ และให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบกับการผสมผสานกับศิลปะร่วมเพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่

1.3 ช่างแต่ละช่าง ควรสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนด้านงานพุทธศิลป์ประยุกต์กับนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาในการออกแบบและพัฒนางานให้มีความร่วมสมัย และเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดแพร่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาลวดลายงานพุทธศิลป์ดั้งเดิมในพื้นที่จังหวัดแพร่ เพื่อทำการบูรณะการจัดการความรู้ด้านงานพุทธศิลป์เชิงสร้างสรรค์ในบริบทที่กว้างมากขึ้น

2.2 ควรมีการจัดทำหลักสูตรระยะสั้น เพื่ออบรมและให้ความรู้แก่ยุวสลา ช่างสิบหมู่แก่พระภิกษุ สามเณรหรือประชาชนที่มีความสนใจในด้านงานพุทธศิลป์ของจังหวัดแพร่

เอกสารอ้างอิง

- โกสุ่ม สายใจ. (2560). พุทธศิลป์กับการจัดการความรู้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 3(1), 1-10. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/rpu/article/view/112524>
- จาตุรันต์ จริยารัตนกุล, ณัฐวุฒิ ชันโพธิ์น้อย, และประติพัทธ์ วิรามร. (2563) การศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมาสน์ กรณีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุดรธานี. *Journal of Modern Learning Development*, 5(6), 275-285. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/245979>
- พระครูภัทรจิตตาภรณ์, พระมหาสุพร รกขิตธมโม, และพระยุพธนา อธิจิตโต. (2563). รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(2), 135-148. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/241153>
- พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส, พิงพร ศรีแก้ว, และประพนธ์ สังขา. (2563). ชื่อปิ่นกษัตริย์ที่ปรากฏในตุ๊กล้านนา. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(1), 78-94. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/245154>

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 27). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ และคณะ. (2563). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักล้านนาในสังคมร่วมสมัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- พูนชัย ปันธิยะ. (2559). พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทาง สังคม: กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่' และลำพูน. DSpace at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/733>
- สัทยา วิเศษ, พระครูโสภณปริยัติสุธี, พระครูพิศาลสริกิจ, พิสมัย วงศ์จาปา, และชูชาติ สุทธะ. (2563). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา. DSpace at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/639>
- สุวิมล ตีรกานันท์. (2555). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดุลย์ หลานวงศ์, พระภาณุวัฒน์ จันทวฑฒโน, และพระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี. (2560). พุทธศิลป์: ประวัติพัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. DSpace at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/504>
- อานภาพ จันทรัมย์พร. (2566). สัดส่วนความงามในศิลปกรรมไทยทรงบุษบก. วารสารวิชาการ DEC JOURNAL คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2(3), 116-139. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/decorativeartsJournal/article/view/3277>

